Mit şi tipar narativ în romanul lui Stefan Heym *Ahasver, le Juif Errant*

Irina HĂILĂ*

Key-words: *myth, invariant, narrative paths, Wandering Jew, structural elements*

Romanul lui Stefan Heym *Ahasver, le Juif Errant*, propune una dintre cele mai interesante prelucrări ale unui mit literar consemnat, în primele sale variante, încă din secolul al XVI-lea. „Evreul rătăcitor" sau „Evreul etern" este figura mitică pe care autorul o situează în centrul unei structuri narative complexe, construită pe principiul simetriei şi al reluării. Transtextualitatea biblică şi apocrifă permite reliefarea unor sensuri aparte ale mitului care constituie baza demersului narativ.

Imaginea evreului rătăcitor din acest roman poate fi pusă în relaţie cu ambiguitatea pe care o dobândeşte personajul, de-a lungul timpului, în unele creaţii populare – înger şi demon –, obţinută prin contaminarea surselor care îl prezintă drept martorul unor evenimente cu caracter fondator (timpul lui Iisus) cu elemente de credinţă locală în demoni sau alte întrupări fabuloase:

> Lorsque la religion populaire en fait un génie de la fôret ou un autre personnage de légende, même le diable chrétien devient profondément ambigu. De même est-il très difficile de déterminer «de quel coté» se tient le Juif Errant, homme ou diable, chrétien ou juif (Hassan-Rokem 2001: 51).

Dintre mitemele primare (*întâlnirea* cu Iisus pe drumul Patimilor, *păcatul* comis prin refuzul de a-i da ajutor Celui aflat în suferinţă, *pedeapsa* cu *blestemul* rătăcirii veşnice) sunt accentuate păcatul şi pedeapsa, teme principale în roman. Acestora li se asociază dualitatea fiinţei umane şi ambiguitatea principiilor binelui şi răului. Spre deosebire de alte variante ale nucleului mitic, în care rătăcirea protagonistului se desfăşoară în plan terestru, romanul lui Stefan Heym propune atât spaţii conveţional-realiste (Hamburg, Leipzig, Schleswig), cât şi utopice (cer, neant).

Acţiunea cuprinde o amplă serie de evenimente, repartizate în trei planuri cronologice – Geneza şi viaţa lui Iisus, secolele al XVI-lea şi XX. Formula narativă, care îmbină convenţii ale romanului realist, epistolar şi ale eseului, permite alternanţa planurilor relatării şi integrarea unor meditaţii metafizice. Comentariile metatextuale (în schimbul de corespondenţă dintre Siegfried Beifuss şi Jochanaan Leuchtentrager) amplifică dimensiunile nucleului mitic prin trimiteri la documente reale. Titlurile capitolelor, de tip cronicăresc, rezumativ, şi suprapunerile temporale

* Colegiul Naţional „Mihai Eminescu", Botoşani, România.

„Philologica Jassyensia", An X, Nr. 1 (19), 2014, Supliment, p. 327–336.

BDD-A8072 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:27 UTC)

susţin acronia desfăşurării epice, în care Ahasver, evreul rătăcitor, este legat de toate cele trei planuri, sub diferite chipuri. Se creează astfel impresia de temporalitate circulară, etern-repetitivă.

1. Primul avatar mitic: Paulus von Eitzen, doctor în *Sfânta Scriptură*

O linie narativă îl are ca protagonist pe Paul von Eitzen şi reia, până la un punct, un nucleu narativ german, considerat varianta de bază a mitului despre evreul rătăcitor. Varianta din 1602 este considerată, de majoritatea cercetătorilor, cea mai cuprinzătoare în privinţa situaţiilor create şi a gradului de individualizare a personajului. Ahasverus (în această variantă personajul dobândeşte numele sub care va deveni cel mai cunoscut în literatură) participă la slujba duminicală, ascultând cu evlavie liturghia oficiată de episcopul Paul von Eitzen. La final, el le mărturiseşte celor prezenţi că a fost martorul Patimilor Mântuitorului şi că, din cauza gestului de respingere a lui Iisus, este blestemat să rătăcească până la a doua venire a Mântuitorului pe pământ. Dacă în legenda din 1602 personajul principal este Ahasverus, în romanul lui Stefan Heym atenţia se concentrează asupra interlocutorului din varianta de bază, episcopul Paulus von Eitzen. Este urmărită evoluţia viitorului doctor în *Sfânta Scriptură*, începând din momentul întâlnirii cu un anume Hans Leuchtentrager, la hanul „Le Cygne" din Leipzig, ambii călătorind spre Wittenberg.

Privită din perspectiva lui Paulus von Eitzen, care este un om al timpului său (prima linie narativă se desfăşoară în secolul al XVI-lea), povestea evreului rătăcitor trebuie să permită verificarea prin apel la textele sacre. Episcopul aspirant la titlul de doctor în *Sfânta Scriptură* vrea să-l întâlnească pe Ahasver, pentru a proba veridicitatea zvonurilor că ar fi martorul Patimilor. Deşi diformităţile lui Hans Leuchtentrager (piciorul strâmb, cocoaşa) ar trebui să-i dea de bănuit, episcopul acceptă să devină oaspetele străinului misterios care citează versete biblice şi comentează textele sacre. Detaliile despre viaţa gazdei sunt spectaculoase şi introduc numeroase referinţe mitice: tatăl, Balthazar din Kitzingen, oftalmolog, a fost condamnat la moarte prin scoaterea ochilor (aluzie la mitul lui Œdip) pentru că a profanat mormântul Sfintei Hadéloge; mama, Ana-Maria, din ordinul Casimir, fuge din oraş, născându-şi copilul într-o iesle (printr-un accident la naştere sunt explicate defectele fizice), după care moare; Hans Leuchtentrager este crescut de un medic şi de soţia lui, care îi oferă, la maturitate, ceea ce a rămas de la părinţii săi naturali: un fragment dintr-un pergament scris în ebraică, pe care Balthazar a notat că l-a primit de la un evreu bătrân în trecere prin oraş, o monedă cu chipul unui împărat roman şi o bucată de pânză pe care s-a imprimat chipul tatălui său, de dinaintea morţii (aluzie la năframa Sfintei Veronica).

Eitzen înregistrează toate informaţiile pe care i le oferă necunoscutul, dar obsesia lui este să-l găsească pe evreul rătăcitor. Când gazda îi traduce pergamentul ebraic moştenit de la părinţi, episcopul este nedumerit, căci mesajul se referă la mânia lui Dumnezeu împotriva „păstorului" care îşi persecută „turma". Textul are funcţie anticipativă, ca şi informaţia că Leuchtentrager caută un evreu despre care hangiul spune că „e peste tot şi nicăieri" (Heym 1991: 15), dar Eitzen, care nu este „dotat cu o sensibilitate aparte" (*Ibidem*), nu încearcă să înţeleagă semnificaţiile

BDD-A8072 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:27 UTC)

profunde ale replicilor interlocutorului. Ceea ce îl fascinează – evreul rătăcitor – îi trezeşte, în acelaşi timp, dispreţul. Evreii sunt, pentru el, cei mai scumpi cămătari şi, mai ales, cei care L-au răstignit pe Iisus.

Acasă la Leuchtentrager, Eitzen are prilejul să-i cunoască pe Melanchton, pe Luther, dar şi pe un misterios evreu tânăr, de o frumuseţe aparte, pe nume Ahab (aluzie la regele biblic al cărui nume a fost asociat cu semnificaţia „fratele Tatălui din Ceruri"). Leuchtentrager şi Ahab discută despre un cizmar din Ierusalim care I-a închis uşa lui Iisus în ziua patimilor. Aparenţele îi creează lui Eitzen impresia că vin din alt timp (feţele lor sunt scăldate într-o lumină nefirească).

Nevoit să-şi susţină doctoratul în teologie în circumstanţe nefavorabile, Eitzen îi cere lui Leuchtentrager să-l ajute la examenul prezidat de Luther însuşi. În timpul examinării, are impresia că Hans Leuchtentrager vorbeşte în locul său despre cele două tipuri de îngeri, Lucifer, care domneşte de pe tronul de foc, şi Ahasver, care vrea să schimbe lumea. Predica îi revoltă şi îi fascinează în egală măsură pe prelaţii care asistă. Discursul lui Paul von Eitzen, condus într-adevăr de Leuchtentrager, are valoare simbolică şi face trimitere la dualitatea principiilor care guvernează lumea, supusă în măsură egală binelui şi răului, forme de manifestare, în absolut, ale aceleiaşi forţe spirituale.

De cele mai multe ori, predicile lui Eitzen reiau locurile comune despre evrei: otrăvirea fântânilor, blasfemiile, modificarea sensului salutului. Primeşte două scrisori – una laudativă, cealaltă denigratoare –, ambele semnate de Luther, şi nu-şi dă seama care dintre ele este adevărată. Treptat, începe să înţeleagă că nu mai ştie cine este el cu adevărat. Deruta personajului accentuează tema dublului, sugerată, în conversaţia de la han, de Leuchtentrager: „En chacun de nous, il en est deux" (Heym 1991: 20).

În timpul unei predici, la Helmstedt, în biserică intră o femeie cu un aspect grotesc, declarând că este fiica prinţului din Trebizonda, convertită la creştinism după întâlnirea cu evreul rătăcitor Ahasver, cel care mărturiseşte pretutindeni despre existenţa lui Iisus Hristos. Ea pregăteşte apariţia lui Ahasver, despre care Eitzen declară că este un impostor, dat fiind faptul că el însuşi l-a întâlnit, cu numele de Ahab, cu câţiva ani înainte, la Wittenberg. Ahasver susţine că este adevăratul evreu rătăcitor, relatând scena întâlnirii cu Iisus. Ceea ce se întâmplă – girueta în formă de cocoş de pe turla bisericii cântă de trei ori, iar un fulger cade în mijlocul pieţei şi incendiază totul, provocând panica celor prezenţi la slujbă –, confirmă că Ahasver este evreul rătăcitor şi ar trebui să-l determine pe Eitzen să-şi schimbe atitudinea. În schimb, episcopul profită de situaţie şi organizează o dezbatere pentru a-i convinge pe evreii din Altona să se convertească. Ahasver, invitat să depună mărturie despre întâlnirea cu Iisus, construieşte un rechizitoriu la adresa întregii umanităţi, dominată de rău, şi subliniază inutilitatea jertfei hristice (căci Adam continuă să-şi câştige cu greu existenţa, prin sudoarea frunţii, Eva să nască în chinuri, Cain îl ucide pe Abel, iar Paul Eitzen nu îşi iubeşte duşmanii, adică toate poruncile lui Hristos au fost încălcate). La insistenţele episcopului în legătură cu adevăratul Mesia, Ahasver dă un răspuns din care ar putea rezulta calitatea lui de martor al Patimilor, dar este suficient de ambiguu încât să poată fi înţeles şi în sens mai larg. El spune că L-a alungat din faţa casei pe *Reb Josuah* (evitând să-L asocieze clar cu Mesia), fiind blestemat să rămână pe pământ până la întoarcerea Lui: „Le rabbi m'a dit... le fils de

BDD-A8072 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:27 UTC)

l'homme ira son chemin comme l'a écrit le prophète, mais toi tu vas rester ici-bas à m'attendre jusqu'à ce que je revienne" (Heym 1991: 143).

Dezbaterea se termină în haos, niciun evreu nu este convins să se convertească. La Schleswig, Eitzen îl revede pe Hans (acum Johann) Leuchtentrager, consilier particular al ducelui Adolf, care îi oferă funcţia de superintendent al Bisericii, pentru a instaura ordinea în principat. Eitzen binecuvântează armata ducelui Adolf, asistă la defilarea trupelor, organizează o convertire forţată a evreilor şi convoacă tribunalul ecleziastic pentru refractari.

Eitzen vrea să-l închidă pe Ahasver, dar ducele crede că ar fi mai utilă păstrarea unui vrăjitor ce pare a stăpâni perfect magia neagră. Când Leuchtentrager îi spune ducelui că Ahasver are puterea de a vorbi cu Iisus, Adolf îşi declină responsabilitatea în privinţa soartei evreului rătăcitor (repetând, parodic, gestul lui Pilat din Pont). Paul von Eitzen îl condamnă pe Ahasver la supliciul bătăii cu frânghia udă, în piaţa publică, din dorinţa de a scăpa de un rival, dar şi de a verifica dacă personajul este cu adevărat nemuritor. La intrarea lui Ahasver în piaţă, episcopul simte nevoia să i se arunce la picioare şi să i le îmbrăţişeze, dar abatele îi cere să-şi facă datoria. Ahasver îşi începe supliciul şi, ajungând în faţa lui Eitzen, îl roagă să-i permită câteva clipe de odihnă. Episcopul îl respinge, amintindu-i ce a făcut el însuşi când a fost rugat de Iisus. Declaraţia lui Ahasver, că L-a adorat pe Iisus, îl înfurie şi îl determină să repete cuvintele de respingere atribuite, în mod obişnuit, evreului rătăcitor. În momentul respectiv, Ahasver, plin de sânge şi suferind, se ridică şi îl blestemă să fie căutat de diavol pentru totdeauna.

Când Ahasver moare după ce traversează ultima oară piaţa, episcopul trăieşte un sentiment contradictoriu: este bucuros şi, în acelaşi timp, dezamăgit, pentru că spera, în secret, ca evreul rătăcitor să trăiască. Scena este deosebit de importantă în desfăşurarea acţiunii, fiind creată, în spiritul rescrierii nucleului mitic pe care şi-l propune autorul, prin inversarea datelor tiparului mitic primar, fără ca sensurile de bază să se piardă. Asistând la supliciul lui Ahasver, care ia locul lui Iisus, Eitzen ar trebui să aibă revelaţia divinului, aşa cum a avut-o cizmarul din Ierusalim în textul fondator. Închis în cercul dogmei şi al propriilor sentimente de teamă şi dispreţ pe care i le inspiră evreii, episcopul nu are capacitatea de a trăi revelaţia unei realităţi mai presus de fire.

Interpretată în cheie alegorică, scena din veacul al XVI-lea sugerează evenimente care au marcat secolul XX. Scriitorul contrapunctează ironic atât ascensiunea nazismului – în imaginea caricaturală a ducelui Adolf din Schleswig, pe care Eitzen îl ajută să instaureze „împărăţia lui Dumnezeu" pe pământ, se face trimitere la modelul real –, cât şi starea conflictuală a celor două republici germane în perioada postbelică.

Anii trec, episcopul se căsătoreşte cu Barbara, are o fată, pe care mama o adoră, în ciuda *cocoaşei* şi a *piciorului drept diform*, botezată Margarethe (aspectul fizic şi numele sunt aluzii la mitul faustic). Ajuns la bătrâneţe, Eitzen este vizitat de Hans Leuchtentrager, căruia îi împărtăşeşte părerea că Ahasver ar fi fost o întrupare a diavolului. În timpul discuţiei, în casa episcopului apare Ahasver, la fel de tânăr ca atunci când fusese biciuit cu frânghii ude.

Oaspeţii episcopului îşi dezvăluie natura divină (Hans Leuchtentrager este un înger căzut, similar lui Lucifer, iar Ahasver îi apare ca învăluit în lumină) şi anunţă

BDD-A8072 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:27 UTC)

că au venit să-i ia sufletul. Eitzen încearcă să explice că ducatul lui Adolf este cel mai ordonat din regiune, că a încercat să instaureze pe pământ un regat care să fie asemănător celui din ceruri, unde nu există decât *o* putere şi *o* voinţă, că oamenii sunt protejaţi de credinţa ale cărei reguli el a vegheat să fie îndeplinite şi îi aminteşte lui Leuchtentrager că el însuşi l-a susţinut în timpul acţiunilor sale. Răspunsul ironic al interlocutorului – „C'est justement pour cela, mon très chrétien ami, pour cela et ces mérites particuliers que tu es devenu la proie du Diable" (Heym 1991: 219) – sintetizează existenţa episcopului, care, în fanatismul său, a uitat să-şi iubească şi să-şi protejeze enoriaşii. O subliniază Ahasver, celălalt înger căzut, care vorbeşte despre libertatea fiecărui om de a alege. Avertismentul iniţial, textul ebraic citit la han, şi celelalte semne ignorate îl aduc pe Eitzen, păcătos din orgoliul de a crede că poate decide pentru ceilalţi, în momentul pedepsei, care nu se asociază cu nemurirea.

Când Margarethe intră în cameră să-i anunţe că masa este pregătită, îşi găseşte tatăl mort, cu o expresie de groază întipărită pe faţă. Eitzen a rămas singur, numai vagul miros de pucioasă şi cizmele necunoscutului întârziat stau mărturie că a mai trecut cineva pe acolo. Oaspeţii au dispărut inexplicabil.

2. Ahasver, martor la crearea lumii

Al doilea fir epic urmăreşte timpul Genezei şi al prezenţei lui Iisus pe pământ. Prezentarea circumstanţelor în care Dumnezeu l-a creat pe Adam este pretextul pentru introducerea uneia dintre temele de bază ale romanului – dualitatea fiinţei umane. În a şasea zi, Dumnezeu creează omul şi le cere îngerilor să-l slujească, pentru că a fost modelat din cele patru principii vitale – aer, apă, foc, pământ. Căderea îngerilor este determinată de revolta, motivată de mândrie, împotriva acestei porunci. Lucifer contestă superioritatea omului, creat în *a şasea zi*, spre deosebire de îngeri, creaţi în *a doua zi*, şi susţine că acesta îşi va dezamăgi Creatorul, trăind sub dominaţia răului de-a lungul întregii sale existenţe.

Ahasver, celălalt înger creat de Dumnezeu în acelaşi timp cu Lucifer, are o atitudine asemănătoare. Pentru el, omul, fantoşă care se mişcă şi vorbeşte numai dacă este însufleţită de prezenţa spiritului, nu poate reprezenta o *creaţie* în adevăratul sens al cuvântului. Ideea că omul se mişcă numai sub puterea şi în funcţie de voinţa spiritului este un laitmotiv al romanului. În planul narativ care urmăreşte evoluţia lui Paul von Eitzen, acesta are frecvent impresia că gândeşte şi acţionează cum doreşte Ahasver.

Căderea din cer nu este regretată de niciunul dintre cei doi îngeri. Lucifer se retrage în „regatul de jos", Gheena, Ahasver rămâne pe pământ. Simbolizând binele (Ahasver) şi răul (Lucifer), cei doi îngeri căzuţi vor interveni în existenţa celorlalte personaje. Rolurile lor sunt dominate de ambiguitate, niciunul nu se situează categoric de partea principiului pe care îl întruchipează. Concludente sunt câteva scene în care apar Iisus, Ahasver şi Lucifer. În pustiu, Iisus este ispitit de Lucifer/Satana să Se arunce de pe acoperişul Templului din Ierusalim, pentru că Tatăl nu-L va lăsa să moară şi, în acest fel, va cunoaşte splendoarea cetelor de îngeri. După ispita la care Iisus rezistă, Ahasver îi propune să devină Mesia cel mult aşteptat de Israel, argumentând că soarta pe care I-a hărăzit-o Creatorul presupune un sacrificiu chinuitor şi inutil.

BDD-A8072 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:27 UTC)

Promisiunea că Îl va însoţi pretutindeni şi Îi va fi alături în toate momentele de suferinţă aduce o modificare foarte importantă a semnificaţiilor tiparului mitic. În roman, scena respingerii lui Iisus este reluată de şase ori, prin repovestirea, în diferite circumstanţe, a momentului întâlnirii dintre cizmarul din Ierusalim şi Iisus sau prin substituţia protagoniştilor (Ahasver – Iisus, Paul von Eitzen – cizmarul din Ierusalim), iar promisiunea îngerului căzut Ahasver nu va fi încălcată niciodată. Ahasver va fi aşadar mereu *prezent* alături de Iisus, chiar şi atunci când cei doi se vor întâlni pe drumul Patimilor, în dublă calitate: de înger căzut, dar păzitor, şi de om dominat de instinctul urii, respingându-l pe Fiul lui Dumnezeu. Dualitatea personajului subliniază, simbolic, disocierea fiinţei umane între bine şi rău.

Ahasver va fi alături de Iisus pe tot parcursul existenţei sale terestre, sub chipul „discipolului prea iubit", încercând să împiedice deznodământul fatal. Ultima încercare de a-L salva pe Iisus de supliciu are loc pe drumul Patimilor, când Îi adresează din nou propunerea de a deveni Mesia cel aşteptat de Israel şi îi arată sabia divină, care i-ar putea înspăimânta pe opresori. Refuzul lui Iisus, care *vrea* să împlinească voia Tatălui, îl înfurie şi determină refuzul de a-L lăsa să Se odihnească lângă casa lui.

Motivul respingerii, cu mult mai complex decât în varianta de bază, are legătură cu esenţa lui Ahasver, cel care, din prima zi, a negat necesitatea existenţei omului, revoltându-se împotriva lui Dumnezeu. Apare, în această scenă, antiteza dintre două modele – acela al *ascultării*, simbolizat de Iisus, care oferă posibilitatea concilierii între esenţa divină şi cea umană; şi acela al *revoltei*, simbolizat de Ahasver. În scena răstignirii, Iisus îşi sacrifică esenţa umană, iar acest gest îi subliniază esenţa divină. Ahasver îşi respinge esenţa divină (care ar trebui să fie *ascultare*), refuzând să accepte esenţa umană. Această atitudine atrage, în cazul lui, care a fost creat ca înger *preaiubit*, o suferinţă la fel de profundă ca aceea a lui Iisus.

Răstignirea lui Iisus atrage din partea lui Ahasver un gest compensatoriu – conversaţia cu Iuda despre libertatea fiecărui om de a alege, în ciuda predestinării, ce vrea să devină, care va trezi în sufletul acestuia remuşcări profunde ce-l vor conduce la sinucidere.

Una dintre cele mai importante scene simbolice din acest plan narativ este aceea care îi aduce faţă în faţă pe Ahasver şi pe Dumnezeu. Discuţia referitoare la identitatea primului creator – care poate fi considerat Dumnezeu, Care l-a creat pe om după chipul şi asemănarea Sa, sau omul, care L-a imaginat pe Dumnezeu după propriile trăsături – aduce în prim-plan o altă temă esenţială a romanului: raportul omului cu divinitatea.

A treia ofertă pe care Ahasver I-o face lui Iisus este cea mai complexă prin semnificaţii – crearea unei lumi prin înlocuirea ordinii existente. Trebuie remarcată creşterea în intensitatea a reacţiilor celor doi interlocutori. Prima propunere este mai mult o sugestie, din timpul conversaţiei în pustiu – calitatea de Mesia aşteptat de Israel. Refuzul este urmat de gestul protector şi de promisiunea de a-L însoţi permanent. A doua, din timpul întâlnirii pe drumul Patimilor, se referă la revelarea, pentru martorii răstignirii, a calităţii de Fiu al lui Dumnezeu. Este respinsă, atrage furia lui Ahasver şi blestemul hristic. A treia propunere – crearea unei lumi, implicând revolta clară împotriva Tatălui – este respinsă vehement – „Alors il a ouvert grands les yeux, comme épouvanté, et s'est écrié, *Vade retro, Satanas!*".

BDD-A8072 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:27 UTC)

Apocalipsa provocată de revolta lui Iisus împotriva Tatălui, care aduce toţi prizonierii iadului în cele şapte ceruri, în frunte cu Lucifer şi Antihristul, este un eşec. Anunţând că vrea să instituie o lume după chipul şi asemănarea Sa, Iisus uită că este parte a Unităţii, deci nu poate repeta creaţia care există deja. Restabilirea ordinii hotărâte de Tatăl Unic înseamnă anularea ideii de pedeapsă. Imagine a Tatălui, Fiul este divinitatea însăşi. Legat pentru totdeauna de Fiu, Ahasver se contopeşte cu imaginea Tatălui.

Pentru scena care încheie al doilea plan narativ al romanului se pot propune numeroase posibilităţi de interpretare, pentru că acest fir epic este unul al simbolurilor. Anularea pedepsei prin identificarea esenţei divine în cazul tuturor fiinţelor presupune modificarea radicală a sensurilor scenariului mitic. Ideea pe care o sugerează varianta lui Stefan Heym este că Ahasver nu trebuie să mărturisească despre existenţa lui Dumnezeu, fiind creat, ca şi oamenii, după chipul şi asemănarea Tatălui şi având, prin esenţa lui divină, puterea de a salva suflete. Se conturează o replică ironică la adresa convertirii lui Ahasverus din varianta de bază şi se subliniază ideea că fanatismul dogmatic îndepărtează omul de spiritul divin, cu care se încheie şi primul plan narativ.

3. Un evreu rătăcitor contemporan

A treia linie narativă se raportează la secolul XX şi aduce în prim-plan corespondenţa dintre profesorul Siegfried Beifuss, un marxist convins din Republica Democrată Germană, autorul unei lucrări despre miturile iudeo-creştine, şi profesorul Jochanaan Leuchtentrager de la Universitatea Ebraică din Ierusalim, pe tema existenţei reale a miticului Ahasver. Acesta ar trăi în Ierusalim, fiind proprietarul unui magazin de pantofi situat pe *Via Dolorosa*. Jochanaan Leuchtentrager avansează ipoteza că Ahasver a existat înainte de Hristos, contestată de Beifuss. În schimbul de corespondenţă se refac, treptat, perioade din existenţa lui Ahasver, sunt comentate numele sub care acesta apare în documente sau în creaţiile inspirate de mitul evreului rătăcitor de-a lungul timpului.

În câteva scrisori ale lui Leuchtentrager sunt reproduse bilete ale lui Ahasver din Ierusalimul secolului XX şi o relatare detaliată a întâlnirii cu Iisus pe drumul Patimilor. Beifuss este informat că Iisus a fost văzut pe *Via Dolorosa* înveşmântat în zdrenţe şi ducând o cruce grea. Niciunul dintre turiştii care trec prin zonă nu îl observă, iar Iisus îl roagă pe Ahasver să-i permită câteva clipe de odihnă în faţa casei. Evreul, având impresia că retrăieşte o scenă din alt timp, întrerupe tiparul comportamental pe care îl evidenţiază scrisorile celor doi savanţi care comentează legenda şi Îl invită pe Iisus în magazin, şocându-şi clienţii, apoi Îl conduce în casă, oferindu-I vin şi Coca-Cola (!). Iisus refuză, cerând doar apă şi să-I fie ştearsă fruntea de sânge. Cei doi discută despre Armaghedon, masacrul final pe care îl vor produce rachetele intercontinentale şi bombele nucleare. Iisus îşi înalţă privirea spre cer, iar replica biblică adresată Tatălui înaintea răstignirii îşi modifică sensul, accentuând inutilitatea jertfei: „Eli, Eli, est-ce que tout cela aurait été en vain – le sermon sur le montagne, la mort sur la croix? L'agneau a été sacrifié, mais le sacrifice refusé?" (Heym 1991: 197).

O mulţime de turişti se adună în faţa magazinului, iar unul dintre ei, auzind vorbele lui Iisus, se întreabă dacă L-a întâlnit pe Fiul Domnului. Smuls din tristeţea

BDD-A8072 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:27 UTC)

copleşitoare de replica turistului, Iisus întinde mâna stigmatizată ca spre binecuvântare, dar după un moment o lasă în jos şi se pierde printre oameni. Gestul cizmarului de pe mult vizitata *Via Dolorosa* este tardiv. Scena sugerează continuitatea sacrului chiar şi într-o lume incapabilă să-l recunoască. Degradarea imaginilor, asocierea elementelor specifice euharistiei (vinul) cu simboluri ale lumii profane (Coca-Cola) sunt caracteristice realităţii contemporane. În această realitate, gestul lui Ahasver nu mai poate avea semnificaţii mitice.

Scepticul Beifuss sfârşeşte prin a fi convins de argumentele colegului din Israel şi cei doi stabilesc o întâlnire la Berlin. Beifuss dispare misterios, în noaptea Sfântului Silvestru. Declaraţia soţiei, consemnată în ancheta care investighează misterul, se referă la vizita pe care profesorul Leuchtentrager şi domnul Ahasver i-au făcut-o lui Beifuss. Aceştia se retrag în biroul profesorului şi, când soţia merge să-i invite la masă, descoperă o cameră pustie, o gaură inexplicabilă în zidul casei şi un vag miros de pucioasă.

Strania dispariţie oferă o cheie de lectură. Pentru cititor este evidentă suprapunerea personajelor Eitzen/Beifuss, Hans/Jochanaan Leuchtentrager, iar unificarea planurilor narative evidenţiază ideea de circularitate a destinului uman, una dintre temele romanului, sugerată, în al doilea plan narativ, prin imaginile care fac trimitere la Geneză, respectiv la Apocalipsă.

Una dintre ultimele lui scrisori (folosită drept probă în ancheta serviciilor secrete după dispariţia suspectă a lui Beifuss) este o mărturie despre descoperirea relaţiilor de tip cauză-efect care guvernează existenţa umană.

4. Remodelarea tiparului mitic

Inversarea datelor textului de bază are consecinţe ample la nivel narativ. Paul von Eitzen, martorul *real* care povesteşte despre Ahasverus în 1602, devine personaj de ficţiune, în timp ce personajul mitic se detaşează de statutul fictiv, comentându-şi existenţa şi interpretând-o. Personajul creat de Stefan Heym devine simbol al metamorfozei propriului mit şi al timpului, printr-o extensie amplă a sensurilor. Cele trei planuri narative reiau, în diferite moduri, povestea întâlnirii evreului rătăcitor cu Iisus, iar scena dobândeşte sensuri noi, de fiecare dată.

Se creează impresia de simultaneitate a desfăşurării celor trei planuri. În timp ce Paulus von Eitzen este din ce în ce mai angajat în acţiunile de convertire a evreilor, în plan simbolic, Ahasver şi Iisus se apropie până la contopire, iar în plan epistolar, Beifuss este tot mai convins de existenţa reală, în secolul XX, a fostului cizmar din Ierusalim. Imaginile care leagă cele trei planuri narative susţin ideea că orice acţiune perturbatoare a echilibrului dintr-un plan are consecinţe şi la nivelul celorlalte planuri, iar întrebarea, reluată de autor în diferite forme, se referă la posibilitatea omului de a supravieţui într-o lume care se dezumanizează pe măsură ce evoluează. În acronia şi aspaţialitatea planurilor narative se urmăreşte, de fapt, rătăcirea umană, cu finalitate incertă.

Scenele care îi aduc împreună pe Iisus şi pe Ahasver amplifică sensurile iniţiale, prin dislocarea temporală care permite introducerea existenţei anterioare a îngerului căzut în raport cu Iisus. Prima respingere a lui Iisus se săvârşeşte înainte ca Acesta să fie creat, prin refuzul de a considera *omul* ca întrupare superioară îngerului (scena Genezei). Respingerea de pe drumul Patimilor se situează în aceeaşi linie.

BDD-A8072 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:27 UTC)

Îngerul căzut/cizmarul din Ierusalim refuză cererea *omului* Iisus şi se înscrie într-o evoluţie lineară. Întreruperea acesteia se produce în secolul XX, când Iisus este *primit* în casă. Scena plasată în contemporaneitate are corespondent în timpul mitic: în final, imaginea lui Iisus se contopeşte cu aceea a lui Ahasver. Gestul din planul existenţei cotidiene are consecinţe în plan mitic.

Transpunerea parodică a aceleiaşi scene în planul secolului al XVI-lea grefează, pe mitemele originare, miteme faustice. Tânărul Paulus von Eitzen, însetat de cunoaştere şi de descifrarea sensurilor doctrinei, face, involuntar, un pact cu diavolul la hanul din Leipzig. Leuchtentrager îl va ajuta să-şi îndeplinească visele, îl va face atotştiutor, atotputernic. În final, îl va conduce în Infern, nu înainte ca episcopul să trăiască experienţa respingerii esenţei divine (în scena supliciului la care îl condamnă pe Ahasver). Acţiunile episcopului din secolul al XVI-lea au repercusiuni în secolul XX. Siegfried Beifuss, având în comun cu Paulus von Eitzen fanatismul (al lui se îndreaptă spre ştiinţă), va avea aceeaşi soartă, dispărând împreună cu Lucifer/Jochanaan Leuchtentrager.

Ceea ce se subliniază prin evoluţia personajelor reprezentând opozanţi ahasverici şi hristici – Iuda, Paul von Eitzen, Siegfrid Beifuss – este ideea că omul are libertatea alegerii. Chiar dacă predestinarea există, voinţa omului este aceea care îi permite să se manifeste.

Întreruperea desfăşurării liniare a evenimentelor, proprie variantei de referinţă şi conservată în majoritatea rescrierilor, accentuează temporalitatea simbolică a planului în care apar Iisus, Dumnezeu-Tatăl, Ahasver şi calitatea de „evreu etern" (pe care i-o reliefează creaţiile germane) a celui din urmă. Construcţia circulară, punctată de cuvintele lui Ahasver – „Nous tombons" („Cădem"), cap. I; „Nous flottons" („Plutim"), cap. XVII; „Nous cherchons" („Căutăm"), cap. XXVII; „Nous tombons" („Cădem"), cap. XXIX – este aparentă. În primele două situaţii, „noi" este alcătuit din Lucifer şi Ahasver; în ultimele două, „noi" îi reprezintă pe Ahasver şi pe Iisus.

Rătăcirea lui Ahasver nu este liniară, nu se înscrie într-o cronologie, ci se desfăşoară simultan, în spaţii utopice – cerul, neantul, Raiul – şi concrete – Hamburg, Leipzig, Altona, Wittenberg, Ierusalim. El este un personaj mobil nu prin caracteristica exterioară a mersului, a parcurgerii distanţelor pe termen nedefinit, ci prin metamorfozele interioare.

Procesul de resemantizare a mitului evreului rătăcitor este foarte amplu în acest roman. La nivel structural, mitemelor primare li se adaugă miteme faustice şi biblice (prăbuşirea Satanei), iar la nivel semantic, derivarea se realizează în funcţie de trei linii tematice, pe care Marie-France Rouart le identifică în rescrierea Genezei, a răstignirii şi în tema salvării omului prin om (Rouart 2002: 240). Acestora li se pot adăuga ambiguitatea ipostazelor divinităţii, tema responsabilităţii umane în privinţa alegerilor făcute, dominaţia răului.

Rătăcirea lui Ahasver, temă centrală a legendei din 1602, dobândeşte sensuri complexe în acest roman. Crearea omului după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu semnifică, pentru *îngerul* Ahasver din primul capitol al romanului, ca şi pentru Lucifer, căderea din graţia divină. Aceasta este motivaţia trădării Fiului, care însumează condiţia umană şi divină, mult mai profundă decât în cazul altor personaje din aceeaşi serie mitică. Principiu ordonator al sensurilor romanului, acest

BDD-A8072 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:27 UTC)

personaj, având ca trăsătură dominantă *voinţa* de schimbare, exprimă intenţia autorului de a lăsa deschise liniile tematice, sugerată în metafora finală a *visului*, care permite explorarea altor sensuri.

Scenariul narativ se construieşte în interiorul matricii mitice, dar şi în calitate de comentariu al mitului, reunind dubla perspectivă – iudaică şi creştină – asupra posibilităţilor de interpretare. Existenţa unui hipotext neomogen (literar şi nonliterar), alcătuit din legende italiene, flamande şi germane (amănuntul bănuţilor care apar miraculos în buzunarul lui Ahasver şi îi confirmă calitatea de evreu rătăcitor), romanul lui Eugène Sue (detaliul sandalelor de lemn în formă de cruce, bătute în cuie pe tălpile personajului), documente de epocă (în care sunt consemnate persecuţiile evreilor în secolul al XVI-lea), textele apocaliptice (scena finală), credinţe populare (mirosul de pucioasă, înfăţişarea diavolului), lucrări enciclopedice (*Encyclopedia Judaica*), texte biblice, permite crearea unei variante a scenariului mitic în care sensurile se redefinesc permanent.

Amplificarea mitemului pedepsei şi recompunerea scenelor mitice prin atribuirea rolurilor iniţiale altor actori (Iisus – Dumnezeu, Ahasver – Lucifer, Paulus von Eitzen – Ahasver etc.), mobilitatea identităţii personajelor sunt modalităţile pe care autorul le foloseşte în procesul de resemantizare. Trăsăturile personajelor alcătuiesc portrete unitare numai în raport cu toate cele trei planuri narative. Mitul, fragmentat şi reorganizat, pune în lumină tema principală a relaţiei complexe şi implacabile a omului cu divinitatea.

Bibliografie

Heym 1991: Stefan Heym, *Ahasver, le Juif Errant*, traducere din limba germană în limba franceză de Jan Dusay, Lausanne, L'Age d'Homme.

Hassan-Roken 2001: Galit Hassan-Rokem, *L'image du Juif Errant et la construction de l'identité européenne*, în L. Sigal-Klagsblad şi R.I. Cohen (eds.), *Le Juif Errant: un témoin du temps*, Paris, Musée d'art et d'histoire du Judaïsme & Adam Biro.

Rouart 2002: Marie-France Rouart, *Encore un Juif errant au XXe siècle ou la Réécriture du mythe dans* Ahasver *(1981) de Stefan Heym*, în *Images du mythe, images du moi: Mélanges offerts à Marie Miguet-Ollagnier*, Paris, Éditions Presses Universitaires Franc-Comtoises.

Myth and Narrative Pattern in Stefan Heym's Novel *Ahasver, le Juif Errant*

Stefan Heym's novel *Ahasver, le Juif Errant*, develops three narrative paths, corresponding to three different chronological levels (a narrative level, symbolic, which refers to a primordial time, a second level which takes place in the 16th century and a third one, in the 20th century). The link between the narrative paths is made through the passage of the protagonist from one level to another. Ahasver has a double role: related to the shift between the levels and as invariant. Structural elements such as the passages from one level to another and the couple Ahasver-Lucifer are related to a myth (The Wandering Jew). The repetition of certain scenes and characters relate to the pattern-like characteristic of the rite.

BDD-A8072 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:27 UTC)